

Актуальна тема номера:
“ДОКТРИНА ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ”

Вступне слово

Анатолій Гетьман

доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
проректор з наукової роботи
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Володимир Носік

доктор юридичних наук,
професор, член-кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедри земельного та
аграрного права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

У розбудові національної правової системи України особливе місце займає сучасна доктрина земельного права, яка у новітній історії української державності сформувалася у самостійне суспільне й державно-правове явище з відповідною науково-освітньою інституційною структурою. У поєднанні з юридичною освітою та практикою земельного-правова доктрина все більше й більше впливає на формування суспільної свідомості та правосвідомості у виборі поведінки кожного громадянина, громадськості, органів державної влади і місцевого самоврядування щодо втілення у життя людських цінностей у підходах до використання землі та інших природних ресурсів через здійснення гарантованих у Конституції України прав і свобод, виконання обов’язків, прийняття рішень з метою забезпечення життя і здоров’я громадян, громадянської злагоди, територіального суверенітету держави, охорони землі в інтересах нинішнього і прийдешніх поколінь на землі України.

© Анатолій Гетьман, Володимир Носік, 2020

Характерною ознакою еволюції доктрини земельного права на сучасному етапі є її інтеграція у світовий науковий простір на основі компаративізму та безпосередньої участі українських учених і науковців із країн Європейського Союзу та інших держав у міжнародних пілотних та інших проєктах із дослідження проблем у сфері використання та охорони землі у державах різних правових систем і розроблення юридичних моделей правового регулювання земельних відносин з урахуванням особливостей України та відображення результатів наукових розробок у фахових виданнях, монографіях, інших наукових публікаціях, які входять до міжнародної наукометричної бази даних.

Така тенденція у розвитку доктрини земельного права об'єктивно детермінована глобальними змінами у природі, економіці, суспільстві, які становлять загрозу для розвитку всіх народів і держав світу та спонукають наукову спільноту до об'єднання зусиль у пошуках шляхів і способів вирішення проблем, які є загальними для всіх народів, і які по-різному проявляються на території тих чи інших держав з урахуванням природних, економічних, соціальних, демографічних та інших особливостей.

У найбільш концентрованому вигляді ці виклики були сформульовані на Саміті Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) зі сталого розвитку у вересні 2015 р. як світові проблеми і визначені як Цілі Сталого Розвитку (далі – ЦСР) до 2030 р., серед яких для сучасної доктрини земельного права можна виокремити такі: запобігання голоду, досягнення продовольчої безпеки, подолання бідності, сприяння сталому розвитку сільськогосподарства, сприяння економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості, запобігання негативному впливу на клімат і боротьба з негативними кліматичними змінами, захист та відновлення екосистем суші, боротьба з опустелюванням, деградацією земель, відновлення родючості ґрунтів, збереження біорізноманіття тощо. За рекомендацією ООН реалізація названих цілей має здійснюватися з урахуванням особливостей кожної держави, що в Україні знайшло своє нормативне вираження у відповідному Указі Президента України, у якому Національній академії правових наук України та іншим науковим установам рекомендовано визначати напрями наукових пошуків відповідно до схвалених для нашої держави ЦСР до 2030 р.

З погляду національної доктрини земельного права схвалені в Україні ЦСР істотно змінюють вектори наукових досліджень і мають бути спрямовані на системне осмислення суспільних, економічних, соціальних, екологічних, демографічних, державно-правових процесів і явищ крізь призму позитивних і негативних наслідків земельної, аграрної реформ, децентралізації влади та розширення земельної юрисдикції територіальних громад, бідності селян як власників земельних ділянок сільськогосподарського призначення, намагання окремих осіб чи групи осіб кон-

центрувати сільськогосподарські угіддя на території однієї чи декількох громад, суспільних протистоянь із питань розподілу земель, забезпечення рівності і справедливості у доступі до використання земель сільськогосподарського призначення, виснаження українських чорноземів, опустелювання продуктивних земель, їх деградації через ерозійні процеси, порушення екологічних систем Полісся, Лісостепу, Степу, Карпат і Криму, захисту територіальної цілісності України й охорони землі як об'єкта права власності й основного національного багатства Українського народу.

Відтак для досягнення ЦСР перед доктриною земельного права постають нові завдання з визначення і наукового обґрунтування методологічних та теоретичних основ і законодавчого, інституційно-функціонального забезпечення розроблення та втілення у життя правової ідеології і політики держави щодо використання та охорони землі у межах території України, природних ресурсів її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони відповідно до Конституції України.

Вирішення цих завдань ускладнюється тим, що в українській науці земельного, аграрного, екологічного, цивільного права упродовж 30 років учені не можуть дійти узгоджених поглядів і теоретичних висновків щодо того, на яких методологічних засадах має базуватися реалізація закріплених у статтях 13, 14 і 41 Конституції України імперативів щодо права власності на землю Українського народу, права власності на землю громадян, юридичних осіб і держави, охорони землі як основного національного багатства. Через відсутність узгоджених наукових поглядів і висновків щодо розуміння правової та соціальної сутності зазначених норм Конституції України земельна реформа не має логічного завершення, Земельний кодекс України і вся система земельного законодавства не виконують свого функціонального призначення у регулюванні земельних відносин, у зміцненні громадянської злагоди в українському суспільстві через закріплені у законодавстві заборони і правову невизначеність у здійсненні права власності на землю відповідно до Конституції України. Внаслідок цього немає єдності у судовій практиці з вирішення земельних спорів, що, зі свого боку, спонукає громадян України звертатися із заявами до Європейського суду з прав людини за захистом порушених прав на землю. Проте ухвалені цим судом рішення, на зразок "Зеленчук і Цицюра проти України", не виконуються органами державної влади України.

Крім того, зроблені у теорії земельного права науково обґрунтовані висновки та рекомендації щодо методологічних основ розбудови системи земельного законодавства відповідно до Конституції України не враховуються при розробленні законів та інших нормативно-правових актів із питань здійснення права власності на землю Українського

народу, правового регулювання земельних відносин, охорони землі як основного національного багатства. Відтак закони з питань власності на землю й охорони землі, які були прийняті Верховною Радою України, неодноразово були оскаржені у Конституційному Суді України (далі – КСУ), проте найвищий орган конституційної юрисдикції чомусь кожного разу не знаходив практичної необхідності у тлумаченні норм статей 13 і 14 Основного Закону держави і відмовляв у розгляді конституційних подань народних депутатів України. І лише у грудні 2019 р. КСУ відкрив конституційне провадження за конституційним поданням щодо тлумачення перших речень статей 13 і 14 Конституції України у системному зв'язку з нормами статей 1, 2, 3, 5 Основного Закону держави.

За наслідками реформаційних перетворень у сфері використання та охорони землі, здійснення прав на землю відбулася трансформація земельних правовідносин із виключно публічних на публічно-приватні, що зумовлює до необхідності застосування принципів, норм, методів як публічного, так і приватного права у механізмі правового регулювання земельних і поєднаних із ними природоресурсних, екологічних, майнових, аграрних, фінансових та інших відносин.

Тож перед доктриною земельного права постають нові завдання з наукового пошуку теоретичних і прикладних проблем щодо систематизації земельного законодавства як одного з напрямів правової реформи та застосування сучасних наукових підходів до систематизації цивільного, господарського, аграрного та іншого законодавства з урахуванням вимог Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Окреслені вище напрями розвитку доктрини земельного права та завдання, які постають перед вченими української школи земельного права на сучасному етапі, не охоплюють всієї палітри існуючих теоретичних і практичних проблем у сфері використання та охорони землі відповідно до ЦСР України у найближчій перспективі. Водночас вважаємо, що запропоновані авторами наукових статей ідеї, висловлені думки і погляди з методологічних, теоретичних питань і проблем стануть предметом наукових дискусій не лише серед представників наукових шкіл земельного, аграрного, екологічного права, а й учених з інших галузей правничої науки, що, безспірно, матиме позитивні наслідки для розвитку доктрини земельного права, формування суспільної свідомості та правосвідомості, правової ідеології і державної політики у земельних відносинах, удосконалення системи і структури земельного законодавства, виконання, додержання і практичного застосування його норм у зміцненні громадянської злагоди, законності і правопорядку на землі України.